

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О. М. БЕКЕТОВА

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до виконання контрольної роботи

з дисципліни

ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ

*(для слухачів другої вищої освіти заочної форми навчання
освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліст
спеціальності 7.03050901 – Облік і аудит)*

Харків
ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
2017

Методичні вказівки до виконання контрольної роботи з дисципліни «Фінансовий аналіз» (для слухачів другої вищої освіти заочної форми навчання освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліст спеціальності 7.03050901 – Облік і аудит) / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова; уклад. В. Ф. Петрова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. – 25 с.

Укладач В. Ф. Петрова

Рецензент: д-р екон. наук, проф. А. Є. Ачкасов

Рекомендовано кафедрою економіки підприємств міського господарства, протокол № 1 від 31 серпня 2015 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1 ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ.....	5
2 ЗМІСТ ПРОГРАМИ КУРСУ	6
3 ЗАВДАННЯ ДЛЯ ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ	9
3.1 Загальні положення та вихідні дані.....	9
3.2 Порядок оформлення контрольної роботи	21
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	22

ВСТУП

У системі фінансового менеджменту й аудита фінансовий аналіз є один з найбільш істотних елементів. Практично всі користувачі даних бухгалтерського обліку і фінансових звітів у тім чи іншому ступені використовують методи фінансового аналізу для прийняття рішень.

Кожне підприємство функціонує в умовах дії різних ринкових механізмів, що постійно змінюються під впливом макроекономічних процесів. З іншого боку, воно ж функціонує в умовах конкретних особливостей власної справи. Тому ефективність діяльності будь-якого підприємства залежить від того, на скільки відповідають чи не відповідають внутрішні управлінські рішення, прийняті для досягнення власних цілей, умовам зовнішнього середовища. Базою для обґрунтування і прийняття оптимальних управлінських рішень, може бути тільки аналіз підприємства, проведений у формі комплексного вивчення всіх аспектів його фінансової діяльності.

Аналіз доцільно орієнтувати на дослідження таких сторін діяльності підприємства, які мають особливу важливість в умовах ринку, конкуренції та загострення проблеми «виживання», фінансової стійкості та надійності підприємства-партнера. Задачі аналізу визначаються інтересами користувачів аналітичним матеріалом, а тому необхідно вести підготовку фахівців у широкому аспекті вивчення фінансового стану підприємства.

Метою вивчення даної дисципліни є формування у майбутніх фахівців теоретичних знань і практичних навичок по організації, проведенню фінансового аналізу діяльності підприємств і обґрунтуванню прийнятих управлінських рішень для реалізації фінансової політики.

1 ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

В умовах ринкового механізму аналіз фінансового стану господарчих суб'єктів (фінансовий аналіз) є одним з найголовніших підрозділів системи фінансового менеджменту, тому знання його головних питань є обов'язковими для фахівців сфери фінансів, обліку, аудиту, управління тощо.

Мета курсу – надання знань про методи експертної оцінки фінансово-господарської діяльності та внутрішніх резервів зміцнення фінансового стану підприємства.

Завданням дисципліни є вивчення математичних та статистичних прийомів і методів фінансового аналізу господарської діяльності підприємств.

Предмет дисципліни: фінансово-господарська діяльність підприємств.

В результаті вивчення курсу студент повинен знати:

- головні методи та прийоми фінансового аналізу;
- інформаційну базу та особливості організації аналізу;
- методику аналізу собівартості продукції, прибутку та рентабельності;
- методику аналізу дебіторської заборгованості;
- методику аналізу фінансової стійкості підприємства;
- поняття ліквідності та платоспроможності, методику їх аналізу;
- послідовність використання показників при експрес-аналізі;
- головні форми фінансової звітності підприємств України та зарубіжжя;
- методику оцінки акціонерного капіталу та його складових частин.

Студент повинен вміти:

- користуватися існуючими методами аналізу фінансового стану підприємства;
- користуватися фінансовою та статистичною звітністю підприємства для цілей аналізу;
- визначати динаміку розвитку показників фінансового стану та робити прогнози подальшого розвитку діяльності підприємства.

2 ЗМІСТ ПРОГРАМИ КУРСУ

МОДУЛЬ 1 ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ

ЗМ 1. Теоретичні основи фінансового аналізу.

ЗМ 2. Загальний аналіз фінансового стану підприємств.

Змістовий модуль 1 Теоретичні основи фінансового аналізу

ТЕМА 1 ЗНАЧЕННЯ І ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ

Сутність і значення фінансового аналізу: його основні цілі, завдання, особливості. Предмет, об'єкт та суб'єкти фінансового аналізу.

Види фінансового аналізу. Класифікація економічних показників, що використовуються у фінансовому аналізі. Сучасна методика оцінювання фінансових звітів.

Моделювання та аналіз факторних систем фінансових показників. Детермінований та стохастичний аналіз.

Зміст та методологія здійснення експрес-аналізу фінансового стану підприємства.

ТЕМА 2 ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ

Фінансова звітність як інформаційна база фінансового аналізу підприємства. Мета фінансової звітності. Основні вимоги, що висуваються до складання фінансової звітності. Види взаємозв'язку фінансової звітності.

Зміст, структура, призначення основних форм фінансової звітності. Склад і структура бухгалтерського балансу; його значення для фінансового аналізу.

Змістовий модуль 2 Загальний аналіз фінансового стану підприємств

ТЕМА 3 АНАЛІЗ МАЙНА ПІДПРИЄМСТВА

Економічна сутність і структура майна підприємства. Методи аналізу майна підприємства. Порівняльний аналіз динаміки складу і структури активів підприємства.

Завдання, основні напрямки та інформаційне забезпечення аналізу необоротних активів. Аналіз наявності та стану основних фондів і нематеріальних активів.

Аналіз ефективності використання нематеріальних активів та основних фондів. Оцінка впливу ефективності використання нематеріальних активів на фінансові результати діяльності підприємства. Факторний аналіз фондівіддачі. Аналіз резервів збільшення випуску продукції та фондівіддачі.

ТЕМА 4 АНАЛІЗ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ

Зміст, завдання та основні напрямки аналізу оборотних активів. Аналіз структури оборотних активів.

Сутність, цілі, основні завдання та напрямки аналізу виробничих запасів. Аналіз забезпеченості підприємства виробничими запасами. Аналіз оборотності товарно-матеріальних цінностей.

Основні завдання та методологія здійснення аналізу дебіторської заборгованості.

Аналіз ефективності використання оборотного капіталу.

ТЕМА 5 АНАЛІЗ ДЖЕРЕЛ ФОРМУВАННЯ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Завдання та методологія здійснення аналізу джерел фінансування. Аналіз динаміки складу і структури джерел фінансових ресурсів.

Аналіз вартості капіталу. Оцінка середньозваженої та граничної вартості капіталу.

Оцінка ефективності використання власного і залученого капіталу. Оцінка впливу структури активів і пасивів на рентабельність власного капіталу.

Аналіз складу, структури, оборотності кредиторської заборгованості.

ТЕМА 6 АНАЛІЗ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ

Економічна сутність, цілі та значення фінансового аналізу в процесі управління грошовими активами.

Класифікація вхідних та вихідних грошових потоків у господарській, фінансовій та інвестиційній діяльності підприємства. Прямий та непрямий методи оцінки руху грошових коштів.

Оцінка стратегії управління грошовими потоками. Сутність та основні етапи перспективного аналізу грошових потоків.

ТЕМА 7 АНАЛІЗ ЛІКВІДНОСТІ ТА ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Сутність ліквідності і платоспроможності та їх значення при оцінці фінансового стану підприємства.

Зміст та послідовність аналізу ліквідності підприємства; основні стадії її оцінки.

Класифікація активів за ознакою ліквідності і пасивів за ознакою терміновості погашення. Зіставлення елементів активів з відповідними елементами пасиву – основний спосіб оцінки ліквідності підприємства.

Система показників ліквідності. Основні фактори, що впливають на підвищення ліквідності.

Зміст та основні напрямки здійснення аналізу платоспроможності підприємства.

Система критеріїв оцінювання платоспроможності підприємства.

ТЕМА 8 АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Сутність фінансової стійкості та стабільності підприємства. Основні фактори, що впливають на стійкість фінансового стану підприємства. Вплив структури активів і пасивів на характеристику фінансової стійкості підприємства. Кількісна оцінка фінансової стійкості. Відносні показники фінансової стійкості.

Класифікація джерел коштів для аналізу фінансової стійкості підприємства.

Аналіз абсолютних показників фінансової стійкості. Типи фінансової стійкості.

Оцінка запасу фінансової стійкості підприємства.

ТЕМА 9 АНАЛІЗ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Аналіз доцільності отримання кредитів. Оцінка кредитних можливостей підприємства. Аналіз фінансової незалежності підприємства від залучених джерел. Узагальнюючі критерії оцінки кредитоспроможності підприємств. Аналіз ефективності кредитних відносин підприємства з комерційними банками.

ТЕМА 10 АНАЛІЗ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Оцінка ринкової позиції підприємства: аналіз внутрішнього і зовнішнього середовища. Схема комплексного аналізу ефективності господарської діяльності.

Аналіз виробництва і реалізації продукції. Аналіз собівартості продукції. Аналіз загальних факторів зміни собівартості за статтями. Аналіз собівартості одиниці продукції. Аналіз динаміки показників собівартості продукції. Аналіз резервів зниження собівартості.

Основні фактори розвитку підприємства, кількісна оцінка їх впливу.

ТЕМА 11 АНАЛІЗ ПРИБУТКОВОСТІ ТА РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Вертикальний та горизонтальний аналізи формування фінансових результатів підприємства. Значення та завдання аналізу.

Аналіз рівня, динаміки та структури фінансових результатів діяльності підприємства.

Факторний аналіз прибутку від операційної діяльності. Система «директ-кост» як теоретична база аналізу витрат та оптимізації прибутку.

Зміст, завдання та інформаційна база аналізу розподілу та використання прибутку. Аналіз формування чистого прибутку. Аналіз впливу використання прибутку на фінансовий стан підприємства.

Факторний аналіз показників рентабельності.

3 ЗАВДАННЯ ДЛЯ ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

3.1 Загальні положення та вихідні дані

У відповідності з навчальним планом, повинна бути зроблена контрольна робота, ціль якої – проведення аналізу фінансового стану підприємства.

Кожне підприємство функціонує в умовах дії різних ринкових механізмів, що постійно змінюються під впливом макроекономічних процесів. З іншого боку, воно ж функціонує в умовах конкретних особливостей власної справи. Тому ефективність діяльності будь-якого підприємства залежить від того, відповідають чи не відповідають внутрішні управлінські рішення, прийняті для досягнення власних цілей, умовам зовнішнього середовища. Базою для обґрунтування і прийняття оптимальних управлінських рішень може бути тільки аналіз підприємства, проведений у формі комплексного вивчення всіх аспектів його фінансової діяльності.

Під фінансовою діяльністю підприємства розуміють його господарську діяльність опосередковану фінансовими відносинами. З фінансової точки зору під господарською діяльністю підприємства розуміють безперервну схему змін форм існування його авансованого капіталу. Отже, під фінансовим аналізом діяльності підприємства варто розуміти комплексне вивчення його фінансових ресурсів і їхнього розміщення з метою об'єктивної оцінки ефективності діяльності підприємства в навколишніх умовах, що змінюються. У процесі проведення такого аналізу діяльність підприємства оцінюється з погляду збалансованості:

- самого підприємства і діючих законів економіки, екології та соціуму;
- розміру наявних фінансових ресурсів і потреби в них для здійснення безперервної діяльності;
- максимальної рентабельності проведених операцій і їхньої мінімальної ризикованості.

Предметом фінансового аналізу є фінансові ресурси і їхні потоки, що аналізуються шляхом вивчення причинно-наслідкових зв'язків між підсумковими показниками і факторами, що вплинули на них.

Основна мета проведення фінансового аналізу – одержання невеликого числа ключових параметрів, що дають об'єктивну картину фінансового стану підприємства, його фінансових результатів, податків, що сплачуються, змін в інвестиційному портфелі, у розрахунках з контрагентами. При цьому аналітика може цікавити як поточний стан, так і його проекція на перспективу, тобто очікувані параметри майбутнього фінансового стану. Тому основна мета вивчається в наступному порядку:

- ідентифікація поточного положення аналізованого об'єкта;
- виявлення змін у стані аналізованого об'єкта в просторово-тимчасовому розрізі;
- визначення факторів, що викликали таку зміну;
- прогноз основних тенденцій динаміки аналізованого об'єкта.

Основними джерелами даних фінансового аналізу є бухгалтерський баланс – форма № 1 (саме тому аналіз фінансового стану часто називають аналізом балансу). Використовують також інші форми бухгалтерської звітності:

- форма № 2 – звіт про фінансові результати;
- форма № 3 – звіт про рух грошових коштів;
- форма № 4 – звіт про власний капітал;
- форма № 5 – примітки до річної фінансової звітності.

Крім того, також використовується баланс доходів і витрат як база порівняння; досліджують акти і довідки перевірок фінансового стану підприємства, проведених фінансовими органами, аудиторами, установами банків, органами контролю, представниками організацій вищого рівня.

Номер варіанту визначається останньою цифрою шифру студента у заліковій книжці. Для отримання вихідних даних значення показників, наведених в балансі та формі № 2 збільшуються на коефіцієнт, наведений у таблиці 1.

Таблиця 1 – Корируючі коефіцієнти для розрахунку вихідних даних

	Варіант									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Коефіцієнт	5,4	3,1	0,9	1,7	2,1	1,7	2,4	0,7	1,9	1,2

Виконання завдання здійснюється у такій послідовності:

1) заповнюється фінансова звітність (табл. 2 і 3), значення показників в якій розраховуються залежно від варіанта студента та номера його залікової книжки;

2) проводиться горизонтальний та вертикальний аналізи балансу та звіту про фінансові результати і виявляються тенденції зміни показників із зазначенням позитивних та негативних боків цих змін. Дану роботу доцільно виконувати у вигляді таблиці.

У ході горизонтального аналізу визначаються абсолютні і відносні зміни величин різних статей балансу за певний період, а метою вертикального аналізу є обчислення питомої ваги кожної статті.

Дослідження структури і динаміки фінансового положення рекомендується проводити за допомогою порівняльного аналітичного балансу (табл. 4). Порівняльний аналітичний баланс формується шляхом доповнення початкового звітного балансу показниками структури, динаміки і структурної динаміки активів та пасивів підприємства за звітний період. Обов'язковими показниками порівняльного аналітичного балансу є: абсолютні величини за статтями балансу на початок і кінець періоду; питомі ваги статей балансу у валюті балансу на початок і кінець періоду; зміни в абсолютних величинах; зміни в питомих вагах; зміни у відсотках до величин на початок періоду (темپ приросту статті балансу); зміни у відсотках до змін валюти балансу (темп приросту структурних змін - показник динаміки структурних змін); ціна одного відсотка зростання валюти балансу і кожної статті – відношення величини абсолютної зміни до відсотка абсолютної зміни на початок періоду;

Таблиця 2 – Баланс підприємства

Актив	Код рядка	На початок звітнього періоду	На кінець звітнього періоду
I Необоротні активи			
Нематеріальні активи:			
залишкова вартість	010	1,2	0,0
первісна вартість	011	1,2	2,0
накопичена амортизація	012	0,0	2,0
Незавершене будівництво	020	0,0	0,0
Основні засоби:			
залишкова вартість	030	23,6	25,0
первісна вартість	031	31,2	35,7
Знос	032	7,6	10,7
Довгострокові фінансові інвестиції:			
які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	040	0,0	0,0
інші фінансові інвестиції	045	111,7	113,2
Довгострокова дебіторська заборгованість	050	0,0	0,0
відстрочені податкові платежі	060	0,0	0,0
інші необоротні активи	070	0,0	99,3
Усього за розділом I	080	136,5	237,5
II Оборотні активи			
Запаси:			
виробничі запаси	100	0,0	0,0
незавершене виробництво	120	0,0	0,0
готова продукція	130	0,0	0,0
Товари	140	0,0	0,0
Векселі одержані	150	189,1	92,0
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:		31,0	235,3
чиста реалізаційна вартість	160		
первісна вартість	161	365,2	660,2
резерв сумнівних боргів	162	365,2	660,2
Дебіторська заборгованість за розрахунками:		0,0	0,0
з бюджетом	170		
за виданими авансами	180	150,5	47,7
з нарахованих доходів	190	5,3	26,7
за внутрішніми розрахунками	200	0,0	0,0
Інша поточна дебіторська заборгованість	210	0,0	0,0
Поточні фінансові інвестиції	220	0,6	0,4
Грошові кошти та їх еквіваленти:		0,0	0,0
в національній валюті	230		
в іноземній валюті	240	0,9	16,3
Інші оборотні активи	250	0,0	0,0
Усього за розділом II	260	17,7	0,6
III Витрати майбутніх періодів	270	760,3	1079,2
БАЛАНС	280	3,9	4,6

Пасив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I Власний капітал			
Статутний капітал	300	28,1	28,1
Пайовий капітал	310	0,0	0,0
Додатковий вкладений капітал	320	0,0	0,0
Інший додатковий капітал	330	0,0	0,0
Резервний капітал	340	0,0	0,0
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350	3,1	14,6
Неоплачений капітал	360	0,0	0,0
Вилучений капітал	370	0,0	0,0
Усього за розділом I	380	31,2	42,7
II Забезпечення наступних витрат і платежів			
Забезпечення виплат персоналу	400	0,0	0,0
Інші забезпечення	410	0,0	0,0
Цільове фінансування	420	0,0	0,0
Усього за розділом II	430	0,0	0,0
III Довгострокові зобов'язання			
Довгострокові кредити банків	440	0,0	0,0
Довгострокові фінансові зобов'язання	450	0,0	0,0
Відстрочені податкові зобов'язання	460	0,0	0,0
Інші довгострокові зобов'язання	470	0,0	0,0
Усього за розділом III	480	0,0	0,0
IV Поточні зобов'язання			
Короткострокові кредити банків	500	0,0	0,0
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510	0,0	0,0
Векселі видані	520	647,0	647,0
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530	215,0	552,6
Прострочені зобов'язання за розрахунками:			
з одержаних авансів	540	0,6	0,6
з бюджетом	550	0,6	5,3
з позабюджетних платежів	560	0,0	6,0
зі страхування	570	0,5	0,3
з оплати праці	580	1,2	0,9
з учасниками	590	0,0	0,0
із внутрішніх розрахунків	600	4,2	0,5
Інші поточні зобов'язання	610	0,4	65,4
Усього за розділом IV	620	869,5	1278,6
V Доходи майбутніх періодів	630	0,0	0,0
БАЛАНС	640	900,7	1321,3

Таблиця 3 – Звіт про фінансові результати

Стаття	Код рядка	За звітний період	За попередній період
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010	5221,1	1722,5
Податок на додану вартість	015	1044,2	344,5
Акцизний збір	020	0,0	0,0
Інші вирахування з доходу	030	0,0	0,0
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	035	4176,9	1378,0
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	040	2674,1	1052,9
Валовий:			
Прибуток	050	1502,8	325,1
Збиток	055	-	-
Інші операційні доходи	060	12,3	3,6
Адміністративні витрати	070	53,0	37,6
Витрати на збут	080	228,7	20,8
Інші операційні витрати	090	14,9	2,6
Фінансові результати від операційної діяльності:			
Прибуток	100	1218,5	267,7
Збиток	105	-	-
Дохід від участі в капіталі	110	0,0	0,0
Інші фінансові доходи	120	0,0	0,0
Фінансові витрати	140	111,7	0,0
Витрати від участі в капіталі	150	0,0	0,0
Інші витрати	160	15,2	3,2
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування:			
Прибуток	170	1091,6	264,5
Збиток	175	-	-
Податок на прибуток від звичайної діяльності	180	272,9	66,1
Фінансові результати від звичайної діяльності:			
Прибуток	190	818,7	198,4
Збиток	195	-	-
Надзвичайні:			
Доходи	200	0,0	0,0
Витрати	210	0,0	0,0
Чистий:			
Прибуток	220	818,7	198,4
Збиток	225		

Таблиця 4 – Порівняльний аналітичний баланс

Статті балансу	Абсолютні значення, тис. грн		Питома вага, %		Зміни		Темп зростання, %
	За попередній період	За звітний період	За попередній період	За звітний період	в абсолютних величинах	у питомій вазі	
1	2	3	4	5	6	7	8
			(2 / 2 Баланс) *100	(3 / 3 Баланс) *100	3-2	5-4	3 / 2 * 100
АКТИВ							
...							
БАЛАНС							
ПАСИВ							
...							
БАЛАНС							

3) проводиться коефіцієнтний аналіз із розрахунком таких показників (на початок і на кінець звітної періоду). Методики розрахунку цих показників наведені в [4, 5, 6, 7, 8, 10, 11]:

1. Показники майнового стану, до яких належать:

- коефіцієнт зносу основних засобів;
- коефіцієнт гідності основних засобів;
- частка оборотних виробничих активів у загальній сумі активів;
- коефіцієнт мобільності активів.

2. Показники ділової активності, до яких належать:

- коефіцієнт оборотності обігових коштів (обороті);
- коефіцієнт оборотності запасів (обороті);
- період одного обороту запасів (днів);
- коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (обороті).

3. Показники рентабельності, до яких належать:

- рентабельність капіталу (активів) за чистим прибутком;
- рентабельність власного капіталу;
- рентабельність реалізованої продукції за чистим прибутком;
- період окупності капіталу.

4. Показники фінансової стійкості, до яких належать:

- обсяг власних обігових коштів (робочий, функціонуючий капітал);
- маневреність робочого капіталу;
- коефіцієнт фінансової незалежності (автономії);
- показник фінансового левириджу;
- коефіцієнт фінансової стійкості.

5. Показники ліквідності, до яких належать:

- коефіцієнт ліквідності поточної (покриття);
- коефіцієнт ліквідності швидкої;
- коефіцієнт ліквідності абсолютної.

При розрахунках потрібно записувати формулу, за якою визначається той чи інший показник з розшифруванням значень, що входять до неї. Розрахунки вищезазначених показників необхідно супроводжувати відповідними поясненнями та коментарями, в яких потрібно зазначати позитивні та негативні зміни, відповідність показника нормативному значенню тощо;

4) на основі проведених розрахунків необхідно зробити висновки про загальний фінансовий стан підприємства та запропонувати шляхи його поліпшення.

Розрахунок показників, які характеризують фінансовий стан підприємства, здійснюється за наступними формулами.

1 Оцінка майнового стану:

Коефіцієнт зносу основних засобів.

$$K_{\text{зносу ОЗ}} = \frac{\text{знос основних засобів (Ф№1 ряд.032)}}{\text{первісна вартість основних засобів (Ф№1 ряд.031)}}$$

Цей показник характеризує частку вартості основних засобів, списану на витрати в попередніх періодах.

Коефіцієнт гідності основних засобів.

$$K_{\text{гідності ОЗ}} = 1 - K_{\text{зносу ОЗ}}$$

Цей коефіцієнт характеризує частку залишкової вартості основних засобів до первісної їх вартості в певному періоді. Доповнює коефіцієнт зносу основних засобів.

Частка оборотних виробничих активів в загальній сумі активів:

$$\text{Частка ОВФ} = \frac{\text{вартість оборотних виробничих фондів (Ф№1 ряд.100,120,250)}}{\text{валюта балансу (Ф №1, ряд.280 або 640)}}$$

Коефіцієнт мобільності активів:

Коефіцієнт мобільності – розраховується розподілом оборотних активів (АО) на необоротні активи (АН)

$$K_{\text{моб}} = \frac{\text{АО (Ф№1 ряд.260)}}{\text{АН (Ф№1 ряд.080)}}$$

2 Показники ділової активності:

Коефіцієнт оборотності оборотних активів показує, скільки разів обернулася їх вартість протягом звітного періоду.

$$KO_{\text{обА}} = \frac{\text{Чистий виторг від реалізації (Ф №2, ряд.035)}}{\text{Середня сума оборотних активів (Ф №1, ((ряд.260_{\text{поч}} + \text{ряд.260}_{\text{кін}}) / 2))}}, \text{ (разів)}$$

Коефіцієнт оборотності запасів:

$$KO_{\text{обЗ}} = \frac{\text{Чистий виторг від реалізації (Ф №2, ряд.035)}}{\text{Середня сума запасів (Ф №1, ((\sum 100 \div 140_{\text{поч}} + \text{ряд.} \sum 100 \div 140_{\text{кін}}) / 2))}}, \text{ (разів)}$$

Тривалість одного обороту запасів відображає, скільки днів в середньому потрібне для оновлення запасів.

$$O_3 = \frac{\text{Тривалість звітнього періоду}}{\frac{\text{Собівартість реалізованої продукції (Ф.№2 стр.040)}{\text{Середня вартість запасів (Ф №1, ((ряд. \sum 100 \div 140_{\text{поч}} + \text{ряд.} \sum 100 \div 140_{\text{кін}}) / 2))}}}, \text{ (днів)}$$

Зростання даного коефіцієнта указує на відносне перенакопичення запасів, незавершеної продукції і можливе зниження попиту на готову продукцію.

Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості:

$$KO_{\text{ДЗ}} = \frac{\text{Чистий виторг від реал. (Ф.№2 стр.035)}}{\text{Середня сума деб. заборг (Ф №1, ((ряд. 160_{\text{поч}} + \text{ряд.} 160_{\text{кін}}) / 2))}}, \text{ (разів)}.$$

3 Показники рентабельності:

Рентабельність капіталу:

$$R_K = \frac{\text{Чистий прибуток (Ф.№2 стр.220)}}{\text{Середньорічна вартість капіталу (Ф №1, ((ряд. 630_{\text{поч}} + \text{ряд.} 640_{\text{кін}}) / 2))}}$$

Рентабельність власного капіталу:

$$R_{\text{СК}} = \frac{\text{Чистий прибуток (Ф.№2 стр.220)}}{\text{Середньорічна вартість вл. кап. (Ф №1, ((ряд. 380_{\text{поч}} + \text{ряд.} 380_{\text{кін}}) / 2))}}$$

Рентабельність реалізованої продукції за чистим прибутком:

$$R_{\Pi} = \frac{\text{Чистий прибуток (Ф.№2 стр.220)}}{\text{Собівартість реалізованої продукції (Ф.№2 стр.040)}}$$

Період окупності капіталу - відношення величини капіталу підприємства до величини чистого прибутку:

$$ПО_{\kappa} = \frac{\text{Капітал (валюта балансу)}}{\text{Чистий прибуток (Ф.№2 стр.220)}} = \frac{1}{R_{\kappa}}$$

4 Показники фінансової стійкості:

Обсяг власних оборотних коштів (робочий, функціонуючий капітал)

Власні оборотні кошти - частина поточних активів, що фінансується за рахунок власного капіталу. Розмір власних оборотних коштів визначається за даними балансу по формулі:

$$ВOK = I.П - I.А \text{ (Ф №1, ряд.380 - ряд.080)}.$$

Робочий капітал – частина перманентного капіталу, яка є джерелом покриття поточних активів підприємства. Розмір робочого капіталу визначається за даними балансу по формулах:

$$PK = I.П + II.П + III.П - I.A (\Phi \text{ №1, ряд.380} + \text{ряд.430} + \text{ряд.480} - \text{ряд.080}) = \\ = II.A + III.A - IV.П - V.П (\Phi \text{ №1, ряд.260} + \text{ряд.270} - \text{ряд.620} - \text{ряд.630})$$

Робочий капітал необхідний для підтримки стабільної роботи підприємства, оскільки перевищення поточних активів над поточними зобов'язаннями означає, що підприємство може не тільки погасити свої поточні зобов'язання, але і має фінансові ресурси для розширення діяльності і фінансового інвестування.

Негативне значення робочого капіталу означає, що одним з джерел покриття необоротних активів підприємства є короткострокова кредиторська заборгованість.

Оптимальні величини власних оборотних коштів і робочого капіталу визначаються підприємством самостійно і залежать від особливостей його діяльності, розміру підприємства, об'єму реалізації, швидкості оборотності запасів, умов наданих кредитів, кон'юнктури ринку і т.д. Істотне перевищення розмірів власних оборотних коштів і робочого капіталу над їх нормативами свідчить про нераціональну політику розміщення ресурсів.

Маневреність робочого капіталу

Коефіцієнт маневреності робочого капіталу:

$$KM_{PK} = \frac{\text{Грошові кошти} (\Phi \text{ №1 ряд.230} + \text{ряд.240})}{\text{Робочий капітал}}.$$

Характеризує ту частину робочого капіталу, яка знаходиться у формі абсолютно ліквідних активів. Нормальне значення коефіцієнта варіюється в межах від 0 до 0,5. Але прийнятне для конкретного підприємства значення визначається щоденною потребою в грошових коштах.

Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії):

$$K_{AB} = \frac{\text{Власний капітал} (\Phi \text{ №1, ряд.380})}{\text{Валюта балансу} (\Phi \text{ №1, ряд.280 або ряд.640})}.$$

Цей показник характеризує частку власного капіталу підприємства в його фінансових ресурсах і показує ступінь його незалежності від позикових засобів. Значення, що рекомендується >0,5.

Показник фінансового левериджу

Фінансовий леверидж характеризує використання підприємством позикових засобів, які впливають на вимірювання коефіцієнта рентабельності власного капіталу. Фінансовий леверидж є об'єктивним чинником, що

виникає з появою позикових засобів в об'ємі капіталу, що використовується підприємством, який дозволяє йому одержати додатковий прибуток на власний капітал.

Показник, що відображає рівень додатково прибутку, що генерується, на власний капітал при різній частці використання позикових засобів, називається ефектом фінансового левериджа. Він розраховується по наступній формулі:

$$E\Phi L = (1 - C_{nn}) \times (KBPa - BK) \times PK/BK$$

де $E\Phi L$ – ефект фінансового левериджа, що полягає в прирості коефіцієнта рентабельності власного капіталу, %;

C_{nn} – ставка податку на прибуток, виражена десятковим дробом;

$KBPa$ – коефіцієнт валової рентабельності активів (відношення валового прибутку до середньої вартості активів), %;

BK – середній розмір відсотків за кредит, сплачуваних підприємством за використання позикового капіталу, %;

PK – середня сума позикового капіталу, що використовується підприємством;

BK – середня сума власного капіталу підприємства.

Наведена формула розрахунку ефекту фінансового левериджу дозволяє виділити в ній три основні складові:

1. Податковий коректор фінансового левериджу $(1 - C_{nn})$, який показує, якою мірою проявляється ефект фінансового левериджу у зв'язку з різним рівнем оподаткування прибутку.

2. Диференціал фінансового левериджу $(KBPa - BK)$, який характеризує різницю між коефіцієнтом валової рентабельності активів і середнім розміром відсотка за кредит.

3. Коефіцієнт фінансового левериджу (PK / BK) , який характеризує суму позикового капіталу, що використовується підприємством, в розрахунку на одиницю власного капіталу.

Податковий коректор фінансового левериджу практично не залежить від діяльності підприємства, оскільки ставка податку на прибуток встановлюється законодавчо. Разом з тим, в процесі управління фінансовим левериджем диференціальний податковий коректор може бути використаний в наступних випадках:

- якщо з різних видів діяльності підприємства встановлені диференційовані ставки оподаткування прибутку;

- якщо за окремими видами діяльності підприємство використовує податкові пільги по прибутку;

- якщо окремі дочірні фірми підприємства здійснюють свою діяльність у вільних економічних зонах своєї країни, де діє пільговий режим оподаткування прибутку;

- якщо окремі дочірні фірми підприємства здійснюють свою діяльність у державах з більш низьким рівнем оподаткування прибутку.

У цих випадках, впливаючи на галузеву або регіональну структуру виробництва (а, відповідно, і на склад прибутку за рівнем її оподаткування), можна, знизивши середню ставку оподаткування прибутку, підвищити вплив податкового коректора фінансового левериджу на його ефект (при інших рівних умовах).

Диференціал фінансового левериджу є головною умовою, що формує позитивний ефект фінансового левериджу. Цей ефект виявляється тільки в тому випадку, якщо рівень валового прибутку, що генерується активами підприємства, перевищує середній розмір відсотка за використовуваний кредит. Чим вище позитивне значення диференціала фінансового левериджу, тим вище за інших рівних умов буде його ефект.

У зв'язку з високою динамічністю цього показника він потребує постійного моніторингу в процесі управління ефектом фінансового левериджу. Цей динамізм обумовлений дією ряду факторів.

Перш за все, в період погіршення кон'юнктури фінансового ринку вартість позикових засобів може різко зрости, перевищивши рівень валового прибутку, що генерується активами підприємства.

Крім того, зниження фінансової стійкості підприємства в процесі підвищення частки використовуваного позикового капіталу призводить до збільшення ризику його банкрутства, що змушує кредиторів збільшувати рівень ставки відсотка за кредит з урахуванням включення до неї премії за додатковий фінансовий ризик. При певному рівні цього ризику (а, відповідно, і рівні загальної ставки відсотка за кредит) диференціал фінансового левериджу може бути зведений до нуля (при якому використання позикового капіталу не дасть приросту рентабельності власного капіталу) і навіть мати негативну величину (при якій рентабельність власного капіталу знизиться, тому що частина чистого прибутку, що генерується власним капіталом, буде йти на формування використовуваного позикового капіталу за високими ставками відсотка).

Нарешті, в період погіршення кон'юнктури товарного ринку скорочується обсяг реалізації продукції, а, відповідно, і розмір валового прибутку підприємства від виробничої діяльності. У цих умовах від'ємна величина диференціала фінансового левериджу може формуватися навіть при незмінних ставках відсотка за кредит за рахунок зниження коефіцієнта валової рентабельності активів.

У світлі вищесказаного можна зробити висновок про те, що формування від'ємного значення диференціала фінансового левериджу по кожній з перерахованих вище причин завжди призводить до зниження коефіцієнта рентабельності власного капіталу. У цьому випадку використання підприємством позикового капіталу дає негативний ефект.

Коефіцієнт фінансового левериджу є тим важелем (leverage в дослівному перекладі - важіль), який викликає позитивний або негативний ефект, одержуваний за рахунок відповідного його диференціала. При позитивному значенні диференціала будь-який приріст коефіцієнта фінансового левериджу буде викликати ще більший приріст коефіцієнта

рентабельності власного капіталу, а при негативному значенні диференціала приріст коефіцієнта фінансового левериджу буде призводити до ще більшого темпу зниження коефіцієнта рентабельності власного капіталу. Іншими словами, приріст коефіцієнта фінансового левериджу викликає ще більший приріст його ефекту (позитивного чи негативного в залежності від позитивної або негативної величини диференціала фінансового левериджа).

Таким чином, при незмінному диференціалі коефіцієнт фінансового левериджу є головним генератором як зростання суми і рівня прибутку на власний капітал, так і фінансового ризику втрати цього прибутку. Аналогічним чином, при незмінному коефіцієнті фінансового левериджа позитивна чи негативна динаміка його диференціала генерує як зростання суми і рівня прибутку на власний капітал, так і фінансовий ризик її втрати.

Знання механізму впливу фінансового капіталу на рівень прибутковості власного капіталу і рівень фінансового ризику дозволяє цілеспрямовано управляти як вартістю, так і структурою капіталу підприємства.

Коефіцієнт фінансової стійкості.

Коефіцієнт фінансової стійкості - частка чистих активів в сукупних активах компанії. Коефіцієнт фінансової стійкості показує частку активів компанії фінансуються за рахунок власного капіталу. Він рівний відношенню суми джерел власних засобів і довгострокових кредитів і позик до підсумку активу балансу. Як стандарт, що рекомендується, для даного коефіцієнт використовується інтервал значень 0,5-0,7.

$$K_{\phi c} = \frac{I\P + III\P(\Phi \text{ №1, ряд.380} + \text{ряд.480})}{\text{Валюта балансу} (\Phi \text{ №1, ряд.280 або ряд.640)}}$$

5 Показники ліквідності:

Коефіцієнт покриття (коефіцієнт поточної ліквідності) показує: чи достатньо біля підприємства засобів для погашення поточних зобов'язань за сет реалізації поточних активів.

$$K_{\text{пл}} = \frac{\text{Оборотні активи} (\Phi \text{ №1, ряд.260})}{\text{Поточні зобов'язання} (\Phi \text{ №1, ряд.620})}; \quad 1,5 \leq K_{\text{пл}} \leq 2,5 .$$

Істотне перевищення верхньої межі свідчить про нераціональну структуру капіталу або про надмірні запаси оборотних коштів. Зниження нижче 1 означає неплатоспроможність підприємства.

Коефіцієнт термінової ліквідності розкриває співвідношення самої ліквідної частини оборотних активів і поточних зобов'язань.

$$K_{\text{тл}} = \frac{\text{Оборотні активи} - \text{Запаси} (\Phi \text{ №1, ряд.260} - \text{ряд.} \sum 100 \div 140)}{\text{Поточні зобов'язання} (\Phi \text{ №1, ряд.620})}; \quad 0,5 \leq K_{\text{тл}} \leq 1,5$$

Особливістю даного показника є те, що для отримання його достовірного значення необхідно враховувати платоспроможність покупців, терміни погашення боргів і реалізації цінних паперів.

Коефіцієнт абсолютної (наявної) ліквідності усуває ці недоліки і враховує лише реальні грошові можливості підприємства.

$$K_{\text{ал}} = \frac{\text{Грошові кошти та їх еквіваленти (Ф №1, ряд.230 + ряд.240)}}{\text{Поточні зобов'язання (Ф №1, ряд.620)}}; \quad 0,2 \leq K_{\text{ал}} \leq 0,35$$

Показниками, що побічно характеризують ліквідність підприємства, є власні оборотні кошти і робочий капітал підприємства.

3.2 Порядок оформлення контрольної роботи

Контрольна робота повинна містити у собі кінцеві результати аналітичних розрахунків у вигляді таблиць, а також висновки за результатами аналізу. У висновках потрібно відобразити недоліки, а також позитивні моменти в роботі підприємства, дати загальну оцінку його діяльності, розробити рекомендації по поліпшенню фінансового стану та зросту ефективності його діяльності.

Контрольна робота складається з таких елементів:

- титульний лист;
- вступ (відобразити ціль і задачі фінансового аналізу);
- розрахунково-пояснювальна записка;
- перелік джерел.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексеева А. И. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности: учеб. пособие / А. И. Алексеева, Ю. В. Васильев. – М. : Финансы и статистика, 2009. – 529 с.
2. Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности предприятия: учебное пособие / Под редакцией П. П. Табурчака, В. М. Гумина, М. С. Сапрыкина. – Ростов на/Д: Феникс, 2009. – 352 с.
3. Анализ хозяйственной деятельности: учеб. пособие / Под ред. В. И. Бариленко. – М. : Омега-Л, 2009. – 414 с.
4. Анализ хозяйственной деятельности в промышленности / Под ред. В. И. Стражева. – М. : Высшая школа, 2010. – 678 с.
5. Базілінська О. Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика : навч. посібник для студентів ВУЗів / О. Я. Базілінська. – Київ : ЦУЛ, 2009. – 328 с.
6. Баканов М. И. Теория экономического анализа / М. И. Баканов. – М. : Финансы и статистика, 2011. – 416 с.
7. Балабанов И. Т. Финансовый анализ и планирование хозяйствующего субъекта: учебник / И. Т. Балабанов. – М. : Финансы и статистика, 2009. – 340 с.
8. Банк В. Р. Финансовый анализ: учеб. пособие / В. Р. Банк, С. В. Банк. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2011. – 344 с.
9. Бердникова Т. Б. Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности предприятия: учеб. пособие / Т. Б. Бердникова. – М. : Инфра-Москва, 2009. – 215 с.
10. Васильева Л. С. Финансовый анализ: учебник / Л. С. Васильева, М. В. Петровская. – М. : КНОССРТ, 2009. – 544 с.
11. Гермалович Н. А. Анализ хозяйственной деятельности предприятия / Н. А. Гермалович. – М. : Финансы и статистика, 2011. – 346 с.
12. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности / Л. Т. Гиляровская и др. – М. : ТК Велби, Проспект, 2011. – 360 с.
13. Донцова Л. В. Анализ финансовой отчетности: практикум / Л. В. Донцова, Н. А. Никифорова. – М. : Издательство «Дело и Сервис», 2011. – 144 с.
14. Донцова Л. В. Анализ финансовой отчетности: учебник / Л. В. Донцова, Н. А. Никифорова. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Издательство «Дело и Сервис», 2011. – 368 с.
15. Иваненко В. В. Финансовый анализ: Учеб. пособие. – 2-е изд. / В. В. Иваненко. – Харків : Изд. дом «ИНЖЕК», 2003. – 176 с.
16. Канке Л. А. Анализ финансово-хозяйственной деятельности предприятия: учебное пособие / Л. А. Канке, И. П. Кошечая. – М. : ИД «ФОРУМ»: ИНФРА-М, 2009. – 288 с. – (Профессиональное образование).

17. Ковалев В. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: учебник / В. В. Ковалев, О. Н. Волкова. – М. : ООО «ТК Велби», 2010. – 424 с.
18. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности: учебное пособие / А. И. Алексеева, и др. – М. : Финансы и статистика, 2010. – 672 с.
19. Костирко Р. О. Фінансовий аналіз: навч. посібник / Р. О. Костирко. – Харків : Фактор, 2007. – 784 с.
20. Крамаренко Г. О. Фінансовий аналіз : підручник / Г. О. Крамаренко, О. Є. Чорна. – Київ : Центр учбової літератури, 2008 – 392 с.
21. Крейнина М. Н. Анализ финансового состояния и инвестиционной привлекательности акционерных обществ в промышленности, строительстве и торговле / М. Н. Крейнина. – М. : Инфра-М, 2009. – 256 с
22. Литвин Б. М. Фінансовий аналіз: навч. посібник / Б. М. Литвин, М. В. Стельмах. – Київ : «Хай-Тек Прес», 2008. – 336 с.
23. Любушин Н. П. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности: учеб. пособие / Н. П. Любушин. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Юнити-Дана, 2009. – 448 с.
24. Мельник М. В. Анализ финансово-хозяйственной деятельности предприятия: учеб. пособие / М. В. Мельник, Е. Б. Герасимова. – М. : Форум: ИНФРА-М, 2008. – 192 с.
25. Подольська В. О. Фінансовий аналіз: навчальний посібник / В. О. Подольська, О. В. Яріш. – Київ : ЦНЛ, 2007. – 488 с.
26. Подъяблонская Л. М. Финансовая устойчивость и оценка несостоятельности предприятий / Л. М. Подъяблонская // Финансы. – 2010. – №12. – С. 18 – 20.
27. Пястолов С. М. Экономический анализ деятельности предприятия: учебник / С. М. Пястолов. – М. : Академический Проект, 2010. – 576 с.
28. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь. 5-е изд., перераб. и доп. – М. : ИНФРА-М, 2009. – 367 с.
29. Савицкая Г. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: учебник / Г. В. Савицкая. – Минск : ООО «Новое знание», 2010. – 688 с.
30. Сорокіна М. І. Фінансовий аналіз: методичні вказівки до виконання курсової роботи з дисципліни «Фінансовий аналіз» / М. І. Сорокіна. – Миколаїв, 2008. – 85 с.
31. Старостенко Г. Г. Фінансовий аналіз: навч. посібник / Г. Г. Старостенко, Н. В. Мірко. – Київ : ЦНЛ, 2006. – 224 с.
32. Фінансовий аналіз і планування: навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / Г. О. Крамаренко. – Київ : Центр навчальної літератури, 2003. – 224 с.

33. Фінансовий аналіз: навч. посібник / [М. Д. Білик, О. В. Павловська, Н. М. Притуляк та ін.]. – 2-е вид., без змін. – Київ : КНЕУ, 2007. – 592 с.
34. Фінансовий аналіз: навч. посібник / [С. Я. Салига, Н. В. Дацій, С. О. Корецька та ін.] – Київ : ЦНЛ, 2006. – 210 с.
35. Фінансово-економічний аналіз: підручник / Ред. П. Ю. Буряк. – Київ : Професіонал, 2004. – 520 с.
36. Фролова Т. О. Фінансовий аналіз: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення і практичних завдань / Т. О. Фролова. – Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2005. – 253 с.
37. Цал-Цалко Ю. С. Фінансовий аналіз. підручник / Ю. С. Цал-Цалко. – Київ : Центр учбової літератури, 2008. – 566 с.
38. Черкасова И. О. Анализ хозяйственной деятельности : учеб. пособие / И. О. Черкасова. – СПб : Нева, 2009. – 192 с.
39. Шеремет А. Д. Комплексный анализ хозяйственной деятельности : учебник / А. Д. Шеремет. – М. : ИНФРА-М, 2011. – 415 с.
40. Шеремет А. Д. Методика финансового анализа: учебник / А. Д. Шеремет. – М. : ИНФРА-М, 2011. – 456 с.
41. Шеремет О. О. Фінансовий аналіз: навч. посібник / О. О. Шеремет. – Київ : 2005. – 196 с.
42. Шиян Д. В. Фінансовий аналіз: навч. посібник / [Д. В. Шиян, Н. І. Строченко; С. Я. Салига та ін.]. – Київ : А.С.К., 2003. – 240 с.
43. Шморгун Н. П. Фінансовий аналіз: навч. посібник / Н. П. Шморгун, І. В. Головка. – Київ : ЦНЛ, 2006. – 528 с.
44. Экономический анализ / Под ред. О. Н. Соколовой. – М. : ИНФРА-М, 2011. – 320 с.

Навчальне видання

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до виконання контрольної роботи

з дисципліни

«ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ»

*(для слухачів другої вищої освіти заочної форми навчання
освітньо -кваліфікаційного рівня спеціаліст
спеціальності 7.03050901 – Облік і аудит)*

Укладач **ПЕТРОВА** Валентина Федорівна

Відповідальний за випуск *А. Є. Ачкасов*

За авторською редакцією

Комп'ютерне верстання *І. В. Волосожарова*

План 2016, поз. 480М

Підп. до друку 02.06.2016 р.
Друк на ризографі
Зам. №

Формат 60×84/16
Ум. друк. арк. 1,0
Тираж 50 пр.

Видавець і виготовлювач:
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Революції, 12, Харків, 61002
Електронна адреса: rectorat@khame.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 4705 від 28.03.2014 р.